

QL
671
A656
Birds

AQUILA

A MAGYAR MADÁRTANI INTÉZET

(AZ ORSZ. TERMÉSZETVÉDELMI HIVATAL
MADÁRTANI INTÉZETE)

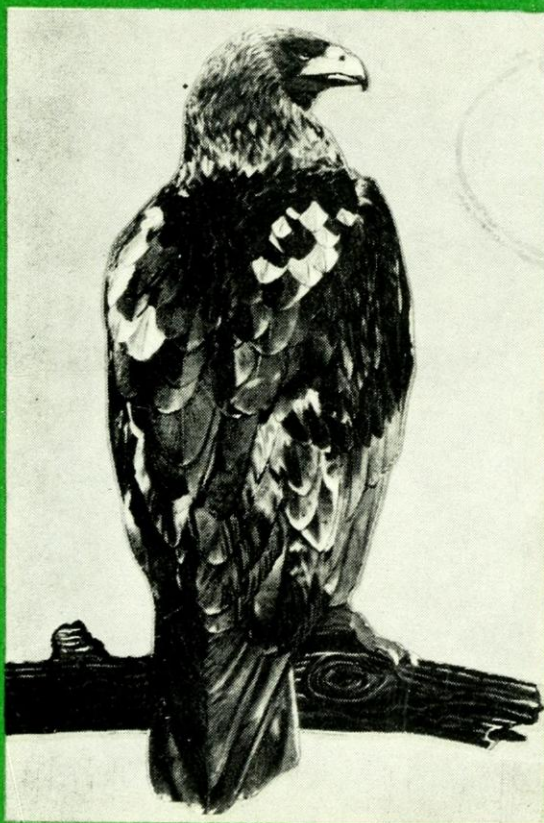
ÉVKÖNYVE

ANNALES INSTITUTI ORNITHOLOGICI HUNGARICI

1973—1974

MEGINDÍTOTTA
HERMAN OTTÓ

FUNDAVIT
O. HERMAN

SZERKESZTI
STERBETZ
ISTVÁN

EDITOR
STERBETZ

LXXX—LXXXI. ÉVFOLYAM. TOM: 80—81

VOLUME: 80—81

BUDAPEST, 1975

Brown

AQUILA

AQUILA

A MAGYAR MADÁRTANI INTÉZET

(AZ ORSZ. TERMÉSZETVÉDELMI HIVATAL
MADÁRTANI INTÉZETE)

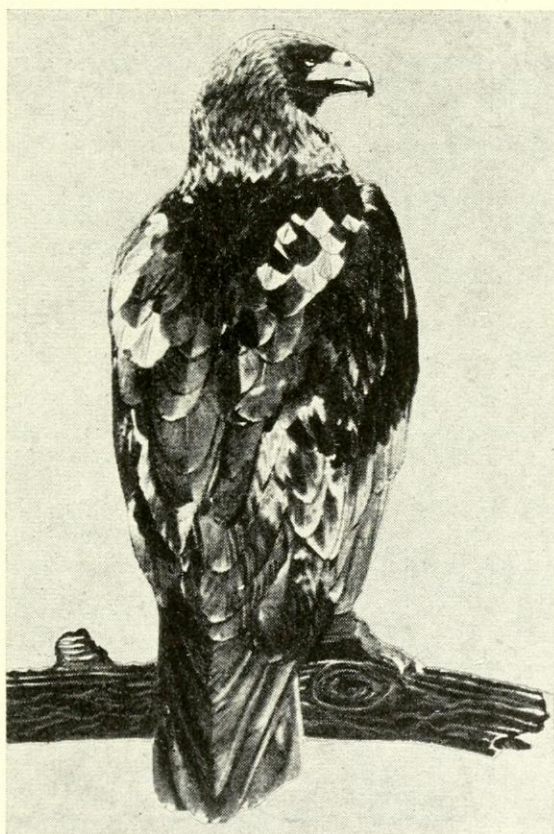
ÉVKÖNYVE

ANNALES INSTITUTI ORNITHOLOGICI HUNGARICI

1973—1974

MEGINDÍTOTTA
HERMAN OTTÓ

FUNDAVIT
O. HERMAN

SZERKESZTI
STERBETZ ISTVÁN

EDITOR
I. STERBETZ

LXXX—LXXXI. ÉVFOLYAM, TOM. 80—81

VOLUME: 80—81

BUDAPEST 1975

Megjelent—Erschienen:

1975

*Kérjük Szerzőinket, hogy közleményeiket írógéppel írva, az alábbi formában
szíveskedjenek az Aquila szerkesztőjének küldeni:*

**Bal oldalon 5 cm-es margó, 60 betűhelyes sorok, 2-es sortávolság és
oldalanként 30 sor terjedelem.**

TARTALOMJEGYZÉK

<i>Dr. Aradi Csaba</i> : Bajszos sármány (<i>Emberiza cia</i>) fészkelése Szarvas-kőn	295
<i>Dr. Aradi Csaba</i> : A Kiskörei-vízlépcső és a madárvilág	297
<i>Bankovics Attila</i> : Újabb adatok a halvány geze (<i>Hippolais pallida</i>) költéséhez	293
<i>Barbácsy Zoltán</i> : Adatok a sárvári járás madárvilágáról	299
<i>Barta Zoltán</i> : Vörösféjű gébics (<i>Lanius senator</i>) a Bodrog – Tisza-zugban	294
<i>Bechtold István</i> : Hőcsik (<i>Picoides tridactylus</i>) Kőszeg környékén	290
<i>Bechtold István</i> : Kormos varjú hím (<i>Corvus c. corone</i>) és dolmányos varjú (<i>Corvus c. cornix</i>) 1969. évi fészkelése Kőszegen	291
<i>Bécsy László</i> : Fehérhátú fakopáncs (<i>Dendrocopos leucotos</i>) költése a Börzsöny-hegységben	290
<i>Dr. Bozskó Szvétlána</i> : A madárurbanizáció néhány alapvető kérdése	177
<i>Csernavölgyi László</i> : Madarak által okozott mezőgazdasági károk, és csökkentésüknek néhány lehetősége	239
<i>Dr. Endes Mihály</i> : Terekcankó (<i>Xenus cinereus</i>) és sárjáró (<i>Limicola falcinellus</i>) a Hortobágyon	286
<i>Dr. Endes Mihály</i> : Sarkantyús sármány (<i>Calcarius lapponicus</i>) a Hortobágyon	296
<i>Dr. Fábian Gyula – Dr. Nagy Mária</i> : Újabb adatok a japán fürj (<i>Coturnix coturnix japonica</i>) caryotípusának megismeréséhez	33
<i>Dr. Fodor Tamás</i> : A tűzokpopulációk létszámváltozása Magyarországon 1973-ig ...	121
<i>Hajtó Lajos</i> : Adatok az Ősze-széki-szik madárvilágához	298
<i>Dr. Horváth Lajos</i> : A fitiszfűzike (<i>Phylloscopus trochilus</i>) biológiája Magyarországon	73
<i>Dr. Horváth Lajos</i> : Fakókeselyű (<i>Gyps fulvus</i>) Budapest közelében	284
<i>Dr. Horváth Lajos</i> : Ritka mocsári madarak előfordulása	286
<i>Dr. Horváth Lajos</i> : Adatok a bajszos sármányról (<i>Emberiza cia</i>)	296
<i>Ivanits István Viktor</i> : A sarlósfecskék (<i>Apus apus</i>) költőállománya Pécssett 1973-ban	289
<i>Dr. Jánossy Dénes</i> : Faunakieseréldések a Bering-hídon át	88
<i>Dr. Keve András</i> : A csüllő Magyarországon	139
<i>Dr. Keve András</i> : A madarak eltérő viselkedési formái különböző földrajzi területeken	171
<i>Dr. Keve András</i> : Őszvégi vízimadár-vonulás a keszthelyi móló körül	284
<i>Kiss J. Botond</i> : Gulipán (<i>Recurvirostra avozetta</i>) szokatlan magatartása	287
<i>Lőrincz István</i> : Kis kócsag (<i>Egretta garzetta</i>) és üstökös gémmé (<i>Ardeola ralloides</i>) fészkelése Tiszaszűlly mellett	281
<i>Lőrincz István</i> : Faunisztikai adatok Szolnok megyéből	298
<i>Dr. Marián Miklós</i> : Nagy kócsagok (<i>Egretta alba</i>) a fülöpházi Kondor-tavon	281
<i>Dr. Marián Miklós</i> : Kékesőrű réce (<i>Oxyura leucocephala</i>) a fülöpházi Szappanos-szék-tón	284
<i>Moskát Csaba</i> : Kerti sármány (<i>Emberiza hortulana</i>) költése a Medvesben	295
<i>Mödlinger Pál</i> : A zárt téri tenyésztés mint a veszélyeztetett fajok megmentésének egyik járható útja – az ugartyúk (<i>Burhinus oedicnemus</i>) tenyésztése	189
<i>Mödlinger Pál</i> : Borzas gödények a Zab-széken	283
<i>Mödlinger Pál</i> : Szélesfarkú halfarkasok Felsőgödön	287
<i>Mödlinger Pál</i> : Szajkók (<i>Garrulus glandarius</i>) a Budapesti Állatkert felett	292
<i>Dr. Nagy Mária</i> : vide <i>Dr. Fábian Gyula</i>	299
<i>Dr. Orosz Miklós</i> : Madártragédiák	13
<i>Dr. Pátkai Imre</i> : Nyolevan év	296
<i>Puskás Lajos</i> : Téglagyári kubikgödörök madárvilágáról	199
<i>Dr. Rékási József</i> : Újabb adatok a házi veréb (<i>Passer domesticus</i>) táplálkozásbiológiájához	199

<i>Dr. Rékási József</i> : Fehér gólya (<i>Ciconia ciconia</i>) fészkeben gyűjtött köpetek elemzése	282
<i>Dr. Rékási József</i> : Napraforgótáblákról begyűjtött balkáni gerlek (<i>Streptopelia decaocto</i>) tápláléka	287
<i>Dr. Rékási József</i> : Molnárfecskék (<i>Delichon urbica</i>) fészkelése a tihanyi komphajón	290
<i>Dr. Rékási József</i> : Adatok a vetési varjú (<i>Corvus frugilegus</i>) táplálékához Bácsalmás környéki mezőgazdasági területeken	291
<i>Dr. Rékási József</i> : A halvány geze (<i>Hippolais pallida</i>) megjelenése Bácsalmáson	293
<i>Dr. Rékási József</i> : Ritkább madarak Bácsalmás környékén 1960–1973 közötti években	297
<i>Dr. Rékási József</i> – <i>Dr. Sterbetz István</i> : Adatok a Dél-Alföld természetvédelmi területei környékén telelő téli kenderikék (<i>Carduelis flavirostris</i>) táplálkozásáról	215
<i>Réthy Zsigmond</i> : További adatok a Hármaskörös menti kis kócsag fészkelőtelepéhez	281
<i>Réthy Zsigmond</i> : Fiatal réti fülesbaglyok (<i>Asio flammeus</i>)	289
<i>Réthy Zsigmond</i> : Holló- (<i>Corvus corax</i>) fészkelési adatok	290
<i>Schmidt Egon</i> : A novemberi és januári réceszámlálások néhány eredménye Magyarországon. I. Anas platyrhynchos	149
<i>Schmidt Egon</i> : Az erdei fülesbagoly (<i>Asio otus</i>) táplálkozása Európában	235
<i>Dr. Simig Lajos</i> : Tövisszűrő gébics (<i>Lanius collurio</i>) kései előfordulása	295
<i>Dr. Siroki Zoltán</i> : Költésparazitizmusra való hajlam a Napoleon szövőpintynél (<i>Euplectes afra</i>) fogságban	185
<i>Dr. Solyomossy László</i> : Kis őrgébics (<i>Lanius minor</i>) csapatos őszi vonulása	294
<i>Dr. Sterbetz István</i> : A kardoskúti természetvédelmi terület madárvilága 1952–1973 időközében	91
<i>Dr. Sterbetz István</i> : Adatok néhány Magyarországon ritka vadlúd- és récefaj táplálkozásáról	198
<i>Dr. Sterbetz István</i> : Kontyosréce (<i>Aythya fuligula</i>) fészkelése Hódmezővásárhelyen	283
<i>Dr. Sterbetz István</i> : Nyugtalanított tűzokcsapat (<i>Otis tarda</i>) viselkedéséről	285
<i>Dr. Sterbetz István</i> : Vide <i>Dr. Rékási József</i>	
<i>Szabó Imre</i> : Apácalúd (<i>Branta leucopsis</i>) megfigyelése Fejér megyében	283
<i>Szabó Imre</i> : Üstökös réce (<i>Netta rufina</i>) és pehelyréce (<i>Somateria mollissima</i>) előfordulásai	283
<i>Szabó Imre</i> : Fakókeselyű (<i>Gyps fulvus</i>) megfigyelése Seregélyesen	284
<i>Szabó Imre</i> : Siketfajdkakas (<i>Tetrao urogallus</i>) megfigyelése Sopronban	284
<i>Szabó István</i> : A magyarországi madarak Siphonapteráinak határozója	249
<i>Szabó László Vilmos</i> : Feketeszárnnyú székicsér (<i>Glareola nordmanni</i>) fészkelése a Hortobágyon	55
<i>Szabó László Vilmos</i> : Dürgő tűzokkakas (<i>Otis tarda</i>) érdekes viselkedésformája	235
<i>Szabó László Vilmos</i> : Réti fülesbagoly (<i>Asio flammeus</i>) fészkelése a Hortobágyon	288
<i>Szentendrey Géza</i> : Fekete réce (<i>Melanitta nigra</i>) Tahi határában	284
<i>Dr. Tapfer Dezső</i> : Dolmányos varjú (<i>Corvus cornix</i>) fészkelése Budapest belterületén 1973 tavaszán	291
<i>Varga Ferenc</i> : Erdei szalonka (<i>Scolopax rusticola</i>) kései költése Zagyvarónán	286
<i>Varga Ferenc</i> : Uhu (<i>Bubo bubo</i>) a Medves-fennsíkon	288
<i>Varga Ferenc</i> : Vízirigó (<i>Cinclus cinclus</i>) költése a Zagyva forrásvidékén	292
<i>Varga Ferenc</i> : Rendellenes színezetű erdei pityer- (<i>Anthus trivialis</i>) tojások	294
<i>Varga Ferenc</i> : Sárgafejű királykák (<i>Regulus regulus</i>) és süvöltő (<i>Pyrrhula pyrrhula</i>) megfigyelése a Bükk-fennsíkon	293
<i>Dr. Vertse Albert</i> : Megalakult a Magyar Madártani Egyesület	23
<i>Zágon András</i> : Bibic (<i>Vanellus vanellus</i>) az erdőben	285
<i>Zágon András</i> : Kis lile (<i>Charadrius dubius</i>) fészkelési adatok	285
<i>Zágon András</i> : Érdekes sárgarigó- (<i>Oriolus oriolus</i>) fészkek	290
<i>Zágon András</i> : Függőcinege (<i>Remiz pendulinus</i>) szokatlan fészkelése akácfán	292
Rövid közlemények	281
In memoriam	315
Könyvismertetés	319
Index alphabeticus avium	327

INHALT – CONTENTS

<i>Dr. Aradi, Cs.</i> : Brut des Zippammers (<i>Emberiza cia</i>) in Szarvas-kő	310
<i>Dr. Aradi, Cs.</i> : Die Wasserkraftwerk Kisköre und die Vogelwelt	312
<i>Bankovics, A.</i> : Stand der Verbreitung des Blasspötmers (<i>Hippolais pallida</i>) im 1972 und 1973 der Donau und Theiss entlang	309
<i>Barbácsi, Z.</i> : Daten über die Vogelwelt des Kreises Sárvár	313
<i>Barta, Z.</i> : Rotkopfwürger (<i>Lanius senator</i>) in dem Bodrog – Tiszazug	310
<i>Bechtold, L.</i> : Dreizehenspecht (<i>Picoides tridactylus</i>) in der Nähe von Kőszeg	306
<i>Bechtold, I.</i> : Brut von Rabenkrähennännchen (<i>Corvus c. corone</i>) und Nebelkrähennweibchen (<i>Corvus c. cornix</i>) in Kőszeg	307
<i>Bécsy, L.</i> : Weissrückenspecht-Brut (<i>Dendrocopos leucotos</i>) im Börzsöny-Gebirge	306
<i>Божико, С. И.</i> : Некоторые основные вопросы урбанизации птиц	184
<i>Csernavölgyi, L.</i> : Agricultural losses caused by birds and some possibilities for their reduction	244
<i>Dr. Endes, M.</i> : Terekwasserläufer (<i>Xenus cinereus</i>) und Sumpfläufer (<i>Limicola falcinellus</i>) auf der Hortobágy	303
<i>Dr. Endes, M.</i> : Spornammer (<i>Calcarius lapponicus</i>) auf der Hortobágy	311
<i>Dr. Fábrián, Gy. – Dr. Nagy, M.</i> : Newer data to the recognition of caryotype of the Japanese quail (<i>Coturnix coturnix japonica</i>)	38
<i>Dr. Fodor, T.</i> : Bestandsänderung der Grosstrappenpopulationen in Ungarn bis zum Jahre 1973	132
<i>Hajtó, L.</i> : Daten über die Vogelwelt der Ósze-széki-szik Salzgebiete	312
<i>Dr. Horváth, L.</i> : Gänsegeier (<i>Gyps fulvus</i>) in der Nähe von Budapest	302
<i>Dr. Horváth, L.</i> : Vorkommen von seltener Watvögel	304
<i>Dr. Horváth, L.</i> : The Life History of the Willow Warbler (<i>Phylloscopus trochilus</i>) in Hungary	79
<i>Dr. Horváth, L.</i> : Daten über den Zippammer (<i>Emberiza cia</i>)	310
<i>Ivanits, I. V.</i> : Der Bestand der brütenden Mauersegler (<i>Apus apus</i>) in Pécs, im 1973	306
<i>Dr. Jánossy, D.</i> : Some new data on faunistical exchanges through the Bering-Bridge	81
<i>Dr. Keve, A.</i> : Wasservogelzug im Herbstende in der Nähe der Mole von Keszthely	302
<i>Dr. Keve, A.</i> : Die Dreizehenmöwe in Ungarn	145
<i>Dr. Keve, A.</i> : Einige Angaben zu den geographischen Verschiedenheiten im Verhalten der Vögel	174
<i>Kiss, J. B.</i> : Ungewöhnliches Verhalten des Säbelschnäblers (<i>Recurvirostra avozetta</i>)	304
<i>Lőrincz, I.</i> : Seidenreiher (<i>Egretta garzetta</i>) und Rallenreiher (<i>Ardeola ralloides</i>)-Brutplätze bei Tiszasüly	300
<i>Lőrincz, I.</i> : Faunistische Daten aus Bezirk Szolnok	312
<i>Dr. Marián, M.</i> : Silberreiher (<i>Egretta alba</i>) auf dem Kondor-See von Fülöpháza	300
<i>Dr. Marián, M.</i> : Ruderente (<i>Oxyura leucocephala</i>) am Szappanos-See von Fülöpháza	302
<i>Moskát, Cs.</i> : Brut des Gartenammers (<i>Emberiza hortulana</i>) im Medves-Gebirge	301
<i>Mödlinger, P.</i> : Krauskopfpelikane (<i>Pelecanus crispus</i>) auf dem Zab-szék-See	305
<i>Mödlinger, P.</i> : Mittlere Raubmöwen (<i>Stercorarius pomarinus</i>) in Felsőgöd	305
<i>Mödlinger, P.</i> : Die Zucht in der Gefangenschaft, als einer der gehbaren Wege für die Rettung der gefährdeten Arten: Zucht der Triel (<i>Burhinus oedicnemus</i>)	195
<i>Mödlinger, P.</i> : Eichelhäher (<i>Garrulus glandarius</i>) über den Zoo-Budapest	308
<i>Dr. Nagy, M.</i> : vide <i>Dr. Fábrián, Gy.</i>	313
<i>Dr. Orosz, M.</i> : Vogeltragedien	13
<i>Dr. Pátkai, I.</i> : 80 Years	311
<i>Puskás, L.</i> : Über die Vogelwelt der Lehmgruben bei Szeged	311

<i>Dr. Rékási, J.</i> : Analyse der in Weisstorchnestern (<i>Ciconia ciconia</i>) gesammelten Gewölle	300
<i>Dr. Rékási, J.</i> : Nahrung der von Sonnenblumenfeldern gesammelten Türkentauben (<i>Streptopelia decaocto</i>)	305
<i>Dr. Rékási, J.</i> : Brütende Mehlschwalben (<i>Delichon urbica</i>) auf der Fähre von Tihany	307
<i>Dr. Rékási, J.</i> : Über die Nahrung der Saatkrähe (<i>Corvus frugilegus</i>) auf den landwirtschaftlichen Gebieten in der Umgebung von Bácsalmás	308
<i>Dr. Rékási, J.</i> : Erscheinung des Blasspöitters (<i>Hippolais pallida</i>) in Bácsalmás	308
<i>Dr. Rékási, J.</i> : Neuere Daten zur Ernährungsbiologie des Haussperlinges (<i>Passer domesticus</i>)	213
<i>Dr. Rékási, J.</i> : Seltener Vogelarten in Bácsalmás und in seiner Umgebung in den Jahren 1960 – 1974	312
<i>Dr. Rékási, J. – Dr. Sterbetz, I.</i> : Daten über die Ernährung von <i>Carduelis flavirostris</i> , die sich in zwei südöstlichen Naturschutzgebieten von Ungarn überwintern	220
<i>Réthy, Zs.</i> : Weitere Daten über die Brutkolonie der Seidenreiher (<i>Egretta garzetta</i>) bei Hármas-Körös	300
<i>Réthy, Zs.</i> : Junge Sumpfohreulen (<i>Asio flammeus</i>)	306
<i>Réthy, Zs.</i> : Daten über die Brut der Kolkkrabe (<i>Corvus corax</i>)	307
<i>Schmidt, E.</i> : Einige Ergebnisse der November- und Januar-Zählung der Enten in Ungarn. I. <i>Anas platyrhynchos</i>	165
<i>Schmidt, E.</i> : Die Ernährung der Waldohreule (<i>Asio otus</i>) in Europa	221
<i>Dr. Simig, L.</i> : Spätvorkommen des Neuntöters (<i>Lanius collurio</i>)	310
<i>Dr. Siroki, Z.</i> : Brutparasitische Neigung bei <i>Euplectes afra</i> in der Gefangenschaft. ...	186
<i>Dr. Sólymossy, L.</i> : Herbstzug des Schwarzstirnwürgers (<i>Lanius minor</i>) im Truppen ..	309
<i>Dr. Sterbetz, I.</i> : Die Vogelwelt des Naturschutzgebietes Kardoskút im Zeitraum 1952 – 1973	118
<i>Dr. Sterbetz, I.</i> : Einige Angaben zur Nahrung mancher in Ungarn seltener vorkommenden Gänse- und Enten-Arten	197
<i>Dr. Sterbetz, I.</i> : Brut von Reiherente (<i>Aythya fuligula</i>) in Hódmezővásárhely	301
<i>Dr. Sterbetz, I.</i> : Verhalten eines beunruhigten Grosstrappenflügels (<i>Otis tarda</i>)	302
<i>Dr. Sterbetz, I.</i> : vide <i>Dr. Rékási, J.</i>	
<i>Szabó, I.</i> : Weisswangengans (<i>Branta leucopsis</i>) in Bezirk Fejér beobachtet	301
<i>Szabó, I.</i> : Kolbenenten (<i>Netta rufina</i>) und Eiderenten (<i>Somateria mollissima</i>)-Vorkommen	301
<i>Szabó, I.</i> : Gänsegeier (<i>Gyps fulvus</i>) in Seregélyes beobachtet	302
<i>Szabó, I.</i> : Auerhahnbeobachtung (<i>Tetrao urogallus</i>) in Sopron	302
<i>Szabó, I.</i> : Identification of Fleas on Birds in Hungary	278
<i>Szabó, L. V.</i> : Das Brüten des Seggenrohrsängers (<i>Acrocephalus paludicola</i>) in der Hortobágy	41
<i>Szabó, L. V.</i> : Nesting of the Black-Winged Pratincole (<i>Glareola nordmanni</i>) in Hortobágy	66
<i>Szabó, L. V.</i> : Interessantes Verhalten beim balzenden Grosstrappenhahn (<i>Otis tarda</i>)	303
<i>Szabó, L.</i> : Brut der Sumpfohreule (<i>Asio flammeus</i>) in der Hortobágy	305
<i>Szentendrey, G.</i> : Trauerente (<i>Melanitta nigra</i>) in der Umgebung von Tahi	302
<i>Dr. Tapfer, D.</i> : Brut der Nebelkrähe (<i>Corvus cornix</i>) im Stadtinneren von Budapest, Frühling 1973	307
<i>Varga, F.</i> : Spätbrut der Waldschnepfe (<i>Scolopax rusticola</i>) in Zagyvaróna	304
<i>Varga, F.</i> : Uhu (<i>Bubo bubo</i>) auf der Medves-Hochebene	305
<i>Varga, F.</i> : Brut der Wasserramsel (<i>Cinclus cinclus</i>) im Quellengebiet des Zagyva	308
<i>Varga, F.</i> : Ungewöhnliche Färbung von Baumpieper-Eier (<i>Anthus trivialis</i>)	309
<i>Varga, F.</i> : Wintergoldhähnchen (<i>Regulus regulus</i>) und Gimpel (<i>Pyrrhula pyrrhula</i>) im Sommer auf der Bükk-Hochebene beobachtet	309
<i>Dr. Vertse, A.</i> : Gründung der Ungarischen Ornithologischen Gesellschaft	
<i>Zágon, A.</i> : Kiebitz (<i>Vanellus vanellus</i>) im Wald.	303
<i>Zágon, A.</i> : Daten über die Brut des Flussregenpfeifers (<i>Charadrius dubius</i>)	303
<i>Zágon, A.</i> : Interessantes Nest des Pirols (<i>Oriolus oriolus</i>)	307
<i>Zágon, A.</i> : Ungewöhnliches Nest der Beutelmeise (<i>Remiz pendulinus</i>) auf einer Akazie	308
Kurze Mitteilungen	300
In memoriam	315
Buchbesprechungen – Books	319
Index alphabeticus avium	327

**ÁBRÁK JEGYZÉKE — LIST OF ILLUSTRATION —
VERZEICHNIS DER ABBILDUNGEN**

1. A Magyar Madártani Egyesület megválasztott elnöksége (Fotó: Kapocsy) — Die Presidäntschaft der Ung. Ornith. Gesellschaft	24
2. Japán fűrj (<i>Coturnix coturnix japonica</i>) karyotípusa — Karyotype of the japanese Quail	34
3. Japán fűrj (<i>Coturnix coturnix japonica</i>) karyotípusa ♀ — Karyotype of the japanese Quail ♀	35
4. Makro- és mikrokromoszomák térszerkezete — The space-structure of the macro and microchromes	36
5. Makro- és mikrokromoszómák térszerkezete — The space-structure of the macro and microchromes	36
6. Seggenrohrsänger (<i>Acrocephalus paludicola</i>) mit Futter im Schnabel. Horto- bágy-Halaskút Juni 1972 (Photo: L. V. Szabó)	42
7. Die Brutverhältnisse von <i>Acrocephalus paludicola</i> . Hortobágy, Wiese „Madaras” 1972. Die gefundene Nester: 1 — 5, die wahrscheinliche Nester: 0?	44
8. Balzflüge von <i>A. paludicola</i> (a) und <i>A. schoenobenus</i> (b)	46
9. A feketeszárnyú székicsér fészkelőhelye a Madarasi pusztán (Fotó: Szabó L. V.) — Nesting place of the black-winged pratincole in Madaras steppe of Horto- bágy	56
10. Feketeszárnýú székicsér ♀ a fészken (Fotó: Szabó L. V.) — Brooding ♀ bird of the <i>Glareola nordmanni</i>	57
11. Feketeszárnýú székicsér jellegzetes figyelő állásban (Fotó: Szabó L. V.) — <i>Glare- ola nordmanni</i> in typical look out position	59
12. A <i>Glareola pratincola</i> (a) és a <i>G. nordmanni</i> (b) kiáltásának ábrázolása	60
13. A feketeszárnyú székicsér fészkealja. Madarasi-Pusztta 1973. VI. 17. Nest of the <i>Glareola nordmanni</i> with eggs (Fotó: Szabó L. V.)	62
14. A <i>Glareola nordmanni</i> fészkelési viszonyai a Madarasi-pusztán (Rajz-sketch: Sza- bó L. V.) — Nesting place schema of the <i>G. nordmanni</i> in Madaras steppe	63
15. Recent distribution of the Eurasiatic and American species of Rock ptarmigans (<i>Lagopus mutus</i> and <i>leucurus</i>), the Lower Pleistocene localities of <i>Lagopus</i> and the hypothetical sketch of the intrusion of man to North America (the latter one according to Müller-Beck 1965)	82
16. Ratio of length and width of extremity bones of the Rock — and Willow ptar- migans of Eurasia (<i>Lagopus lagopus</i> and <i>mutus</i>). Measurements of widths of the bones taken as follows: c. metacarpus: proximal; humerus: diaphysis (at the middle of the bone); femur: the same; tibiotarsus; distal; tarso — metatarsus: diaphysis	83
17. Ratio of length and width of extremity bones of the Eurasian and American Hazel hen viz. Ruffed grouse (<i>Tetrastes bonasia</i> and <i>Bonasa umbellus</i>). (Explanation of measurements as in fig. 16)	84
18. Ratio of length and width of extremity bones of the Asiatic and American Spruce grouse (<i>Falcipennis falcipennis</i> and <i>Canachites canadensis</i>). (Explanation of measurements as in Fig. 16)	85
19. Recent distribution and some fossil data on the Eurasian and American Hazel hen viz. Ruffed grouse (<i>Tetrastes bonasia</i> and <i>Bonasa umbellus</i>) and the recent and the recent and hithero known fossil distribution of the Eurasian and Ame- rican Sage — brush voles (<i>Lagurus lagurus</i> and <i>Lagurus curtatus</i>)	86
20. Oclusal view of the lower first and last upper molar of the Eurasian and Ameri- can Sagebrush vole (<i>Lagurus curtatus</i> and <i>lagurus</i>)	86

21. A kardoskúti természetvédelmi terület térképvázlata – Die Kartenskizze des Naturschutzgebietes Kardoskút (Rajz – Skizze: Dr. Sterbetz I.)	92
22. Félmagas fűvű rét, a kardoskúti táj uralkodóeleme (Fotó: Dr. Sterbetz I., Mai. 1969) – Die Wiese mit halbhohen Gräsern, das herrschende Element der Kardoskuter Landschaft	93
23. Vízállásos szolonyecpuszta a természetvédelmi területen 1973. május 1-én – (Fotó: Dr. Sterbetz I.) Solonetz-Steppe mit Stauwasser am 1. Mai 1973	95
24. A kardoskúti Fehér-tó nádas zónája (Fotó: Dr. Sterbetz I.) – Die Röhrichtzone von Kardoskuter-Fehértó. 6. Juni 1970	96
25. Tömeges Anser erythropus vonulás Kardoskúton (Fotó: Dr. Sterbetz I.) – Masenhafter Zug von A. erythropus bei Kardoskút. 15. März 1973	105
26. Vonuló darvak Kardoskúton (Fotó: Dr. Sterbetz I.) – Ziehende Kraniche über Kardoskút. Október 1973	109
27. Őszi récegyülekezés Kardoskúton (Fotó: Dr. Sterbetz I.) – Herbstlicher Sammelplatz der Enten bei Kardoskút. Sept. 1971	110
28. Átnyaraló pólingok és pajzsoscankók (Fotó: Dr. Sterbetz I.) – Übersommernde Brachvögel und Kampfläufer. 15. August 1969	112
29. A tűzok magyarországi elterjedése – Die Verbreitung der Grosstrappe in Ungarn	131
30. Telelő tűzokcsapat Dévaványán (Fotó: Dr. Sterbetz I.) – Ein Trupp von Grosstrappen im Winter. Dévaványa, November 1973	150
31–40. A tőkésrécek mennyiségi megoszlása Magyarországon – Die mengenmässige Verteilung des Stockenten in Ungarn	151–160
41. A tőkésrécek mennyiségi megoszlása százalékban kifejezve a Dunántúlon (fehér) és az Alföldön (sátirozott). A = November; B = Január. – Die prozentuelle Verteilung der Mengen der Stockenten in Pannonien (weiss), und in der Tiefebene (schraffiert). A = November; B = Januar	161
42. Dürgési ceremónia. A hím apró kavicsokat csipeget fel. (Fotó: Kapocsy Gy.) – Die Zeremonie der Balz: das Männchen nimmt kleine Steine auf.	190
43. A hím fenyegető testhelyzetben (Fotó: Kapocsy Gy.) – Drohendes Männchen	191
44. Az ugartyúk tojásán már látható a kivágás helye (Fotó: Kapocsy Gy.) – Auf dem Ei des Triels ist schon das Loch ersichtlich	192
45. Ugartyúksibe felszáradás közben, 8 órával a kelés után (Fotó: Kapocsy Gy.) – Ein Küken des Triels sich trockend, 8 Stunden nach der Schlüpfen	192
46. A csibék testsúlynövekedése	194
47. A házi veréb növényi tápláléka – Die Pflanzennahrung des Haussperlinges	202
48. Die prozentuale Verteilung von Microtidae und Muridae aus europäischen Waldohreulengewöllen	223
49. Die prozentuale Verteilung der Wühlmäuse, die in der Nahrung der Waldohreule einander gegenüber mit mehr als 10% repräsentierten	225
50. Die prozentuale Verteilung der Echte Mäuse, die in der Nahrung der Waldohreule einander gegenüber mit mehr als 10% repräsentierten	226
51. Dasypsyllus g. gallinulae: hím fogója – clasper of male	252
52. Dasypsyllus g. gallinulae: a nőstény 7. hátlemeze, 7-ik haslemeze és ondótartója – female: tergum, 7, sternum 7 and spermatheca	252
53. Ceratophyllus rusticus: utótor – metathorax	253
54. Ceratophyllus rusticus: a 8. hátlemez tüskés mezője – mimenmale: spiculosa area of tergum 8	254
55. Ceratophyllus rusticus: a hím fogója – clasper of male	255
56. Ceratophyllus h. hirundinis: utótor – metathorax	256
57. Ceratophyllus h. hirundinis: a hím fogója – clasper of male	256
58. Ceratophyllus s. styx: a 8. hátlemez tüskés mezője a hímen – male: spiculosa area of tergum 8	257
59. Ceratophyllus s. styx: a hím fogója – clasper of male	258
60. Ceratophyllus f. farreni: a hím fogója – clasper of male	259
61. Ceratophyllus r. rosittensis: a hím fogója – clasper of male	260
62. Ceratophyllus a. affinis: a hím fogója – clasper of male	261
63. Ceratophyllus pullatus: a hím fogója – clasper of male	262
64. Ceratophyllus g. gallinae: a hím fogója – clasper of male	263
65. Ceratophyllus g. gallinae: a hátulsó láb utolsó lábfejeze – male: last hind tarsal segment	263
66. Ceratophyllus fringillae: a hím fogója – clasper of male	264
67. Ceratophyllus fringillae: a hátulsó láb utolsó lábfejeze – male: last hind tarsal segment	264

68. <i>Ceratophyllus tribulis</i> : a hím fogója — clasper of male	265
69. <i>Ceratophyllus tribulis</i> : a 8. haslemez hátulsó csúcsán levő vexillum — Vexillum on the hind apex of sternum 8	265
70. <i>Ceratophyllus columbae</i> : a hím fogója — clasper of male	266
71. <i>Ceratophyllus garei</i> : a 8. hátlemez tüskés mezője a hímen — male: spiculosa area of tergum 8	267
72. <i>Ceratophyllus garei</i> : a hím fogója — clasper of male	268
73. <i>Ceratophyllus borealis</i> : a 8. hátlemez tüskés mezője a hímen — male: spiculosa area of tergum 8	269
74. <i>Ceratophyllus borealis</i> : a hím fogója — clasper of male	269
75. <i>Ceratophyllus rusticus</i> : a nőstény 8. hátlemezének hátulsó éle — female: outline of hind part of tergum 8	270
76. <i>Ceratophyllus rusticus</i> : a nőstény 7. haslemezének hátulsó szélé és az ondótartó — female: sternum 7 and spermatheca	270
77. <i>Ceratophyllus h. hirundinis</i> : a nőstény 7. haslemezének hátulsó éle és az ondótartó — female: sternum 7 and spermatheca	271
78. <i>Ceratophyllus f. farreni</i> : a nőstény 7. haslemezének hátulsó éle és az ondótartó — female: sternum 7 and spermatheca	271
79. <i>Ceratophyllus s. styx</i> : a nőstény 7. haslemezének hátulsó éle és az ondótartó — female: sternum 7 and spermatheca	272
80. <i>Ceratophyllus a. affinis</i> : a nőstény 7. haslemezének hátulsó éle és az ondótartó — female: sternum 7 and spermatheca	272
81. <i>Ceratophyllus tribulis</i> : a nőstény 7. haslemezének hátulsó éle és az ondótartó — female: sternum 7 and spermatheca	273
82. <i>Ceratophyllus fringillae</i> : a nőstény 7. haslemezének hátulsó éle és az ondótartó — female: sternum 7 and spermatheca	274
83. <i>Ceratophyllus gallinae</i> és <i>C. pullatus</i> : a nőstény 7. hátlemezének légzőnyílása — female: spiracle of tergum 7	274
84. <i>Ceratophyllus gallinae</i> és <i>C. pullatus</i> : a nőstény 7. haslemezének hátulsó éle és az ondótartó — female: sternum 7 and spermatheca	275
85. <i>Ceratophyllus r. rosittensis</i> : a nőstény 7. hátlemezének légzőnyílása — female: spiracle of tergum 7	275
86. <i>Ceratophyllus r. rosittensis</i> : a nőstény 7. haslemezének hátulsó éle és az ondótartó — female: sternum 7 and spermatheca	275
87. <i>Ceratophyllus borealis</i> , <i>C. garei</i> , <i>C. columbae</i> : a nőstény ondóvezetéke — female: genital ducts	276
88. <i>Ceratophyllus borealis</i> : a nőstény 7. haslemezének hátulsó éle és az ondótartó — female: sternum 7 and spermatheca	276
89. <i>Ceratophyllus garei</i> : a nőstény 7. haslemezének hátulsó éle és az ondótartó — female: sternum 7 and spermatheca	276
90. <i>Ceratophyllus columbae</i> : a nőstény haslemezének hátulsó éle és az ondótartó — female: sternum 7 and spermatheca	280
91. A gémtelep és a fészkelő fajok elhelyezkedése — Die Reiherkolonie und die Verteilung der einzelnen Arten	282
92. A halvány geze előfordulási helyei 1972 és 1973-ban a Duna és a Tisza mellett — Brutvorkommen des Blasspötters in 1972 und 1973 entlang der Donau und der Theiss	293

80 ÉV

Pátkai Imre

A Madártani Intézet 1893—1973 között eltelt nyolc évtizedes fennállása alkalmából rendezett ünnepi megemlékezésünk egyben számvetés is azokról a törekvésekről, amelyek munkálkodásának mindenkori irányát megadták és az elért eredményekkel hozzájárult a magyar tudományos kultúra fejlesztéséhez.

Az Intézet múltjában hűen tükröződnek a magyar társadalom változásait formáló hatások. Megalakulása idején a kiegyezés utáni meggyorsult gazdasági fejlődés pezsdítőleg hatott a tudományos életre is. A gazdasági, társadalmi és a politikai körülmények hatásai 80 év távlatából jól nyomon követhetők a fellendülések és visszaesések szakaszaiban. A sok vihart megért Intézet életében azonban nincs egyetlen olyan időszak sem, amelyből ne maradt volna valami figyelemre méltó. Legfontosabb felfigyelni arra, hogy 80 évvel ezelőtt olyan gondolatok jegyében kezdte meg működését, amelyek a jelenkor utolsó évtizedében világméretű problémaként kerültek a tudományos kutatás és a közvélemény érdeklődésének középpontjába.

HERMAN OTTÓ elévülhetetlen érdeme a Budapesten 1891-ben megrendezett II. Nemzetközi Madártani Kongresszus, melynek nagy sikere hozzájárult az akkori Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter elhatározásához, hogy felkérje HERMAN OTTÓT a Magyar Ornithológiai Központ szervezésére és vezetésére.

A tervezet elkészült, és az 1893. november 25-én kelt 30.071 VKM sz. miniszteri leirat engedélyezte a Magyar Ornithológiai Központ megalakítását, személyzet alkalmazását stb. Ezt az okiratot HERMAN OTTÓ — mint ALAPOKMÁNYT — december 4-én iktatta az intézmény működésének 1/1893. sz. aktájaként az első munkanapon. Másnap már JABLONOWSKY JÓZSEF asszisztens iktatta a magyar ornithológusokhoz intézett felszólító körlevelet az új intézmény támogatására.

Hasonló tartalmú körlevél tájékoztatta a hazai és külföldi szakembereket az új létesítmény megalakulásáról.

Mai szemmel nézve az Intézet a maga nemében az első; anyagi alapjait és keretét tekintve egyelőre szerény. Az alapítás költségeire a Magyar Tudományos Akadémia egyszeri 500 Ft, a Természettudományi Társulat évi 500 Ft járadékot szavazott meg. A Nemzeti Múzeum két szobájában HERMAN OTTÓ az igazgató és JABLONOWSKY JÓZSEF asszisztens képviselték a tudományos és az adminisztrációs státust.

Ezt az Intézetet úgy kell felfognunk, mint a HERMAN OTTÓ által 1890 tavaszán megszervezett országos megfigyelőhálózat központi irodáját. Ez a hálózat HERMAN OTTÓVAL együtt 16 kiváló ornitológust tömörített, ez ma-

gyarazza a magyar ornitológia nagy aktivitását, hatékonyságát és nemzetközi elismertségét, ami a II. Nemzetközi Madártani Kongresszus sikerében és az Intézet létrehozásában realizálódott. E csoport tagjai ALMÁSSY GYÖRGY, BUDA ÁDÁM, CHERNEL ISTVÁN, CSATÓ JÁNOS, CZYNK EDE, FÁSZL ISTVÁN, FORGÁCH JÁNOS, FRIWALDSZKY JÁNOS, GAÁL GANTON, MADARÁSZ GYULA, MEDRECZKY ISTVÁN és SZIKLA GÁBOR voltak. Rájuk támaszkodva vált lehetővé, hogy az Intézet már működésének harmadik napján megtegye az első lépést saját folyóiratának megindítására, melynek jelképül HERMAN OTTÓ a sást választotta, s így a folyóirat címe az AQUILA lett. Előterjesztésében hangsúlyozta, hogy a kiadvány nemcsak magyarul, hanem egyidejűleg világnyelveken is megjelenik. És valóban, munkatársai segítségével alig féléves fennállás után kiadta az AQUILA 1–2. egyesített füzetét. A Központ feladata ez időszakban elsősorban a madárvonulási megfigyelésekre összpontosult. Az ALAPOKMÁNY szervezeti szabályzatában 4. pontként szereplő „A gazdasági gyakorlati madártan művelése” felvetette a madarak gazdasági jelentőségét tárgyaló munka megírásának szükségességét. HERMAN OTTÓNAK sikerült DARÁNYI IGNÁC földművelésügyi minisztert meggyőzni a mű fontosságáról és biztosítani kiadásának költségeit. A megbízást CHERNEL ISTVÁN kapta meg, s 1899-ben megjelent: „*Magyarország madarai* – különös tekintettel gazdasági jelentőségekre –” címmel, a mai időkben is alapozó forrásmunkaként használható mű. Ezt követte 1902-ben HERMAN OTTÓ: „*A madarak hasznáról és káráról*” címmel megírt rendkívül népszerű és közismert műve, melyet angol és német kiadók is megjelentettek. Ötödik magyar kiadása 1960-ban Intézetünk kezdeményezésére jelent meg. Ez a könyv ma is példája a tudományos népszerűsítő irodalomnak.

A gazdasági madártannal való egyre intenzívebb foglalkozás felveti a Földművelésügyi Minisztérium ügykörébe kerülés lehetőségét. Úgy tűnik, hogy a további fejlődésre nézve kedvezőbb helyzet alakul ki. A két szűk és sötét múzeumi szobából átköltöznek a József körút 65. ház I. emeleti négy tágas és világos helyiségébe, ahol már mód nyílik a gyarapodó könyvtár és gyűjtemények elhelyezésére. 1901. január 1-én lépett életbe a Földművelésügyi Minisztérium 775/1900 eln. sz. rendelete a „Központ” áthelyezése tárgyában.

Az Intézet munkaprogramjában jelentős változást, bővítést okozott a Földművelésügyi Minisztérium ügykörébe kerülés. Előtérbe került a madarak táplálkozásának vizsgálata, azok mezőgazdasági hasznának vagy kárának megállapítására. Az új pozícióból vált lehetségessé az az annak idején valószínűleg korszakalkotó lépés, melynek eredménye a madárvédelmi körrendelet megalkotása. Az 1879-ben életbe lépett *erdőtörvény* után a hazai természetvédelmi törekvések fontos alapidokumentumának tekinthető a Földművelésügyi Miniszter 24.655/VII. 1–1901 sz. madárvédelmi rendelete. Hatása túlmutatott az ország határain, mivel ennek alapján készült 1902-ben a párizsi nemzetközi konvenció a mezőgazdaságilag hasznos madarak védelméről.

A nemzetközi kapcsolatok az 1900-as évek elején külföldi tanulmányutakra is kiterjednek. CSÖRGEY TITUSZ Németországban szerzi tapasztalatait a madárvédelmi telepek berendezéseiről. Hazatérve, kezdeményezésére 1905-ben termelni kezd az Első Magyar Fészekodúgyár. Az Intézet propagandája nagymértékben hozzájárul a fészekodvak és etetők elterjesztéséhez. Az állami kezelésben levő erdők két és félmillió hektárján intézeti javallatra, kezdő lépésként a Földművelésügyi Minisztérium 6000 mesterséges fészekodút és nagyszámú téli etetőt rendel a Fészekodúgyártól.

A gyakorlati madárvédelem hatékonyságát óriási mértékben fellendítette az ország összes elemi iskolájában 1906 tavaszán érvénybe lépett közoktatásügyi miniszteri körrendelet a madarak és fák napjának megtartásáról. A kezdeményezés országos mozgalommá fejlődött, az ifjúság ezrei vettek részt a faültetés, a téli madárvédelem és az odúkészítés természetismeretet és emberiséget formáló munkájában.

Az 1906-os esztendő az Intézet életében döntő jelentőségű volt. Tizenkét évi fennállás után DARÁNYI IGNÁC földművelésügyi miniszter 8.990/eln. I/B – 3.1906 leiratával véglegesíti a Magyar Ornithológiai Központot. Elnyeri önálló státusát a Földművelésügyi Minisztérium keretében és rendezi a személyi állomány kérdését. A miniszteri leirat a következő állásokat rendszerezte: igazgató, titkár, adjunktus, asszisztens, két gyakornok, egy altiszt laboráns.

HERMAN OTTÓ tiszteletbeli állásként fogadta el az igazgatói állást, PUNGUR GYULA titkár, CSÖRGEY TITUSZ adjunktus, SCHENK JAKAB asszisztens, DR. GRESCHIK JENŐ gyakornoki állásra neveztetett ki. A fejlődés következő lépése volt, amikor 1909-ben DARÁNYI az 1.411/1909 sz. rendeletével az állami intézetek sorába osztotta be a Központot és nevét „Magyar Királyi Ornithológiai Központ”-ra változtatta. Ennek a lépésről lépésre felfelé ívelő korszaknak egyetlen terve hiúsult meg. DARÁNYI külön épület emelésére törekedett, ezért felszólította HERMAN OTTÓT, hogy tegyen javaslatot a Kertészeti Tanintézet területén, a Gellérthegy déli lejtőjén építendő intézet elhelyezésére. Ezt HERMAN OTTÓ alkalmatlannak minősítve elutasította. Helyette a Margitszigetet jelölte meg, ahol már egy jól bevált kísérleti telepünk működött. Az elhúzódo tárgyalások során a sziget rendeltetéséről kialakult más elhatározás következtében végül elvetették a tervet, és az önálló épület nem valósulhatott meg.

A Madártani Intézet első 20 évének felfelé ívelésében kétségkívül igen nagy szerepe van HERMAN OTTÓ markáns egyéniségének. 1914 decemberében bekövetkezett halála, az első világháború kitörésének évében, válságos időben fosztotta meg az Intézetet nagy befolyású vezetőjétől. Ami utána következett, arról ma már nehéz eldönteni, hogy mennyi írható a háború rovására, vagy a vezetés színvonalában beállt csökkenésre. Az intézet személyi állományát ritkítják a behívások. Helyiségeit hadikórházzá alakítják. Az időközben állandóan gyarapodó könyvtárát, gyűjteményeit a munka számára hozzáférhetetlen raktárakba zsúfolják. Az évtizedek óta mintaszerűen működő erdészeti megfigyelőhálózat feloszlik.

A Tanácsköztársaság idején egyetlen életjel a Vörös Közlöny 1919. évi 722. füzetében megjelenő természetvédelmi emlékirat: „Az őstermeszlet kincseinek védelme magyar földön” SCHENK JAKAB tollából.

Az első világháború a magyar történelemben is lezárt egy gazdaságilag fellendülő korszakot. A válságos évek szűkítették a működési kört, melyről később az 1919–1925 közötti évekről SCHENK az 50. évfordulóra kiadott emlékezésben sommásan megállapította: „... az Intézet nemkívánatos önállóságban, elszigeteltségben tengődött, erősen redukált költségadomány-nyal.”

A gazdasági válság leépítései idején a Földművelésügyi Minisztérium kísérletiügyi intézeteit egy osztály keretében vonta össze. Ebbe 1925-ben sorolták be az Intézetet. Ezek az évek a BETHLEN-i konszolidáció idejére estek és így mód nyílt némi előrehaladásra az intézeti munka tekintetében is. Jellemző

az akkori közállapotokra, hogy az intézet új munkatársait olyan feltétellel alkalmazták, hogy „... önkéntes munkájuk sem nyújt semmi alapot arra, hogy a jövőben állandó alkalmazást igényelhessenek, ...”.

Ebben az időben oldódott meg az Intézet megfelelő elhelyezése az akkori Szőlészeti Intézet főépületének II. emeletén. A 10 helyiségből álló, kellő alapterületű épületrész végre biztosította a könyvtár, a gyűjtemények rendeltetészerű használatát, a munkaszobák pedig a tudományos munka feltételeit.

WARGA KÁLMÁN főleg a kis-balatoni gém- és batlajjelölésekkel öregbíti az 1908 óta gyarapodó madárvonulási adatokat. DR. VASVÁRI MIKLÓS pedig megkezdte az ugyancsak félbeszakadt madártáplálkozás-vizsgálatokat gémfajaink, ragadozóink és baglyaink gazdasági jelentőségének reális megítélése érdekében. Egyúttal hatalmas szervezőkészséggel az ország minden részéről egyre több önkéntes megfigyelőt, anyaggyűjtőt és munkatársat von be a gazdasági madártan, a faunisztika célkitűzéseinek szolgálatába.

1925 és 1935 között, ha adományokból is, de megjelenhetett CSÖRGEY népszerű művének a „*Madárvédelem a kertben*” négy kiadása, a továbbiakat már a Földművelésügyi Minisztérium fedezte. Az AQUILA-kötetek átlag négyévenként ugyancsak segélyakciók hollandi forintjai és az Audubon Society dollártámogatásával jelentek meg. Az AQUILA-alap szűkös kereteit az intézet áldozatkész tisztviselői kiszállási napidíjuk önkéntes lemondásával igyekeztek bővíteni. Az AQUILA fenntartásával lehetett egyedül fejleszteni szakkönyvtárunkat. Csak az 50. évforduló jubiláris kötetében került sor annak a ténynek a megállapítására, hogy az AQUILA további megjelentetése a felettes hatóság részéről biztosítva van. 1943-at írtunk akkor, és ezt a jubiláris kötetet – a teljes megsemmisülésünk után – hét évvel követte az 51. kötet.

1944 decembere Intézetünk félévszázados történelmében végzetes dátum. Az ostromgyűrűbe zárt Budapestről a tudományos értékű anyagok mentésére kidolgozott tervek eleve megghiúsultak. A vezető körök teljes zavarodottsággal Budára mentették a Minisztériumok anyagait. Könyvtárunk, gyűjteményeink értékeit alagsori helyiségekbe zsúfoltuk, de befalazásukra már nem kerülhetett sor. December 23-án búcsúztunk az Intézettől. Másnap a felszabadító szovjet előőrsök északnyugat felől elérték az Intézet vonalát. Épületcsoportunkat német SS kötelékek szállták meg, és három hétig tartó tűzpárbaj dúlt az egyes épületeket összekötő központifűtés-hálózat alagútjaiban. Az Intézetünket is magában foglaló főépület II. emeletének falai kiégtek és leomlottak. Az alagsorban pedig a könyvtár és gyűjtemény vált a tűz martalékává.

60 000 kötet könyv, irattár, 32 000 madár táplálékát bizonyító vizsgálati anyag, 8000 preparált madár, melyből 1200 madárvilágunk teljességét dokumentálta, a CERVA-féle pelyhesfióka-gyűjtemény és ALEXANDER BAU 7500 db-os tojásgyűjteménye. Gyűrűzési törzskönyveink 170 000 adata és kartotékjainak összessége pusztult el. Ember magasságú hamu, olvadt üveghalmok fájdalmas látványától megrendülve kezdtük meg februárban az újjáépítés küzdelmes munkáját. Romokat bontva és tömegsírokat ásva a jobb jövő reményével biztattuk egymást.

1945 áprilisában DR. VERTSE ALBERT kidolgozta újjáépítési tervzetünket, az öt évtized madártani eredményei, a madárvédelem, a természetvédelem és a széles körű nemzetközi kapcsolatokban elért eredményes munkásságot bizonyító Madártani Intézet támogatását kérő beadványát a Földművelés-

ügy kormányzatához benyújtotta. Fölöttes hatóságunk a tervezetet jóváhagyta és feladatait az ország felemelkedése érdekében meghatározva megkezdettük munkánkat a mezőgazdasági kísérletügyi intézmények sorában.

Miután további folyamatos működésünket biztosította, megbízta DR. VERTSE ALBERTET az Intézet vezetésével. Legnagyobb gondunk az elhelyezés volt. A Mezőgazdasági Múzeum, melyet ugyan nem rombolt le a háború, de súlyos károkat szenvedett, mégis helyet adott, ahol két szobában dacos akarással vágtunk neki szeretett intézetünk újjáépítésének. A körülmények némileg az 1893-as kezdéshez hasonlítottak. Két földönfutó két szobában, semmiből próbálja újjáteremteni az Intézetet. VERTSE a legnehezebb időszakban e sorok írójával kezdett munkához. KEVE A. saját kérésére a Természet-tudományi Múzeumhoz kérte ideiglenes beosztását. UDVARDY M. pedig az Oktatásügyi Minisztériumba távozott. A Mezőgazdasági Múzeum egyetlen feltétele volt, hogy ideiglenes elhelyezésünket csak a kísérletügyi telep helyreállításának idejére és régi székhelyünkre visszaköltözésünkig biztosítja. VERTSE negyedszázados vezetésének éve alatt az Intézet személyi létszáma, felszerelése, gyűjteményei és könyvtára olyan mértékben gyarapodott, hogy a reá háruló részben hagyományos, de az új feladatokat is el tudta látni. Ismét kialakult a megfigyelők és önkéntes munkatársak baráti tábora, melynek a kezdet minden nehézségének leküzdésében tevékeny része volt. Nélkülük az eredmények felmutatásánál szerényebb számokkal kellene beérnünk.

Első feladataink az állami kézben központosított vadászat és vadgazdaság madártani kérdések iránt tanúsított fokozott érdeklődéséből adódtak. A szárnyasvad-állomány növelésére irányuló erőfeszítések szakmai tanácsadói-ként részt vettünk elsősorban a vízivad védelmét elősegítő intézkedések kidolgozásában. Indítványaink a madártani jelentőségű természetvédelmi területek kijelölésénél megvalósultak. A vadászterületek rendezése során az állami védterületek közül a Kis-Balaton és a Velencei-tó mint hazánk két legjelentősebb vízimadár-tenyészőhelyén, a Madártani Intézet kutatási és gyűjtőterületeként rendeleti úton biztosította a kócsag és nyári lúd utolsó néhány párjának létfeltételeit. A Földművelésügyi Miniszter 160.700/1946 V. 3. számú rendeletével szabályozta a kis-balatoni, dinnyési és a Szeged-Fehér-tavi rezervátumok felügyeleti jogát. Minden területen különválasztva a vadászatra teljesen tilalmazott, háborítatlanságot követelő költőhelyeket, amelyek őrzésére az Intézet költségvetése terhére külön őrző személyzetet alkalmazott.

Hasonló megértéssel és segítőkészséggel támogatta munkánkat a Magyar Állami Erdőgazdasági Üzemek (MÁLLERD) Központi Igazgatóságának vadászati osztálya. Nagyban hozzájárult a vadgazdálkodásnak a madár- és természetvédelmi érdekekkel való egyeztetéséhez. A vadászati felügyelők és az állami vadőrök havi jelentései országos adatgyűjtésükkel rendkívüli módon hozzájárultak a háború éve alatt megváltozott viszonyok felméréséhez és a reánk váró feladatok megoldásához. Megfigyelőhálózatunk értékes új munkatársakkal gyarapodott, akik nemcsak a vadászható szárnyasvadról, hanem az egyes országrészek természetvédelmi értékük miatt számon tartott egyéb madárfajainak viszonyairól is beszámoltak. Lelkes odaadással végzett jelentéseik alapozták meg számos védett terület későbbi létesítését. Adatgyűjtésük révén a fácán, a fogoly, a vadrécék és a szalonka helyzetéről kiválóan használható tájékoztatást kaptunk. Ugyancsak a MÁLLERD biztosította pusztuló ragadozó madaraink fészkelőállományának helyszíni ellenőrzéssel

egybekötött felvételezését. Hasonló természetvédelmi célkitűzés szolgálatában végeztük a kártékonyirtás vizsgálatát a lőjelként beszolgáltató csőrök és lábak ellenőrzésével. A szerzett tapasztalatokat a vadászati felügyelők és vadászok számára rendszeresített tanfolyamaink keretében hasznosítottuk. Vadásztársaságaink körében kifejtett propagandánk nagymértékben segítette a természetvédelem gondolatának erősödését. Az érdekellentétek és érdekazonosságok a mezőgazdaság számos területén igényelték azt a madártani szakmai tájékoztatást, amelyet az egyes madárfajok táplálkozásvizsgálatával lehet eldönteni és megadni. Az új módszereket alkalmazó mezőgazdaság nemcsak tájatalakító tevékenységével, hanem egyúttal faunákat változtató hatásával is új helyzetet teremtett. Számos madárfaj táplálékából a korszerű vegyszeres növényvédelem kivonja a mezőgazdaság tömegkárttevőit, de velük együtt a gazdasági szempontból közömbös táplálékfeleségeket is megsemmisíti. A biológiai védekezésben jelentős madárfajok állománycsökkenése szükségszerűen megváltoztatta hasznosságuk értékelését is. Sőt az idők változásának, a biológiai egyensúly felborulásának klasszikus példajaként kell hivatkoznunk a vetési varjú szerepére. HERMAN OTTÓ idejében szó sem esett mérgekről . . . „a földben rágódó kártékony férgek ellen” . . . azokat mint a madarak természetes táplálékát a varjúra és társaira bízták. Az ő szavait idézem: . . . „amíg Magyarország alapja a mezőgazdaság, amíg még mindig sok a parlagja, legelője, ugara: a fekete varjú nélkül el sem lehetünk.” . . . A változás bekövetkezett. A varjú tavaszi táplálékából kimaradtak a bogarak. Fészekrabló, tojás- és fiókapusztításra kényszerülő káros madár lett a vadtenyésztők számára a vetési varjú. És amikor védettségét meg kellett szüntetnünk, ismét HERMAN OTTÓ komoly, és Intézetünk munkájának mindenkor irányt mutató gondolatai segítettek a döntésben. . . . „Nálunk a madárvédelem nem szentimentalizmusból fakadó mozgalom, hanem küzdelem azok tudatlansága ellen, akik a legnagyobb brutalitással gázolnak a madár és természet közötti viszonyba, és az ember és madár között fennálló helyes viszonylatot megzavarják. Ez utóbbi viszonylatnak anyagi vagy praktikus oldala is van, amit sokan nem tartanak méltónak a magas tudományhoz. Ez azonban nagy tévedés: minden tudásnak, a maga összes theoretikus és praktikus következményeivel, az ember szolgálatában kell állnia, azon egyedüli lény szolgálatában, amely a tudományt műveli és fejleszti” . . .

Így került revízióra a fogoly, a gólya és a seregély táplálkozásának vizsgálata és a legutóbbi időkig a baglyok nagy hagyományú, rendszeres kutatása.

A madárvédelem gondolatának ébren tartására hívatott Intézet a gazdasági felemelkedésért küzdő országban szerény keretek között, főleg mezőgazdasági szakiskolákban tartott előadásokon ismertette a gyakorlati madárvédelmet. 1948-ban a „Madárvédelem a kertben” c. útmutató 10. kiadásával sikerült enyhíteni a sokéves hiányt. Majd a madárismeret érdekében színes plakátok előállításának költségeit is sikerült biztosítani. Propagandánk hatására a madárvédelmi eszközök, a mesterséges fészekodúk és madáretetők beszerzési igényét kielégítő Fészekodúgyár ismét megkezdte működését.

Időközben a madárismeret megszerzésére törekvő új munkatársak, önkéntes megfigyelőink részére tanfolyamokat rendeztünk. Bevezettük az „utolsó szerdákat”, ezeken az esti összejöveteleken gyűrűző munkatársaink vettek részt, és napi munkájuk végeztével, fáradtságukkal küzdve vállalták a faji bélyegek alapvető követelményként megszabott ismereteinek elsajátítását. Kezdetben az énekes madarak, majd múzeumunk gyarapodásával lépést tart-

va a vízimadarak, récék, ragadozók kerültek sorra. Minden összejövetel egyben alkalmat adott a madártan szerteágazó témaköréből választott szakmai tájékoztatók tartására is. Ahogy növekedett az Intézet önkénteseinek tábora, egyre szűkebbé váltak helyiségeink a három kutató és két segédszemélyzet munkakörülményeinek biztosítására. Költöztetésünk újra küszöbön állt.

Egykori székhelyünk, a Herman Ottó úti kísérleti telep újjáépítése 1950-ben befejeződött. Átszervezések új intézmények elhelyezését követelték. A kis létszámú Madártani Intézet önálló intézményként való gazdálkodása nem látszott célszerűnek, ezért a Növényvédelmi Kutató Intézethez csatolták mint annak tudományos osztályát 1950. január 1-én.

A II. ker. Garas u. 14. sz. villa emeletén az előző állapothoz viszonyítva tágasabb helyiségekben láttunk munkához. A 10 helyiségben már mód nyílt a könyvtár, az időközben jelentősen gazdagodott gyűjtemények és felszereléseink rendeltetésüknek megfelelő használatára. Bizonyos ideig a fejlesztés lehetőségét is megadta.

A Növényvédelmi Kutató Intézet keretében töltött évek alatt az Intézet személyi állománya 7 kutató és 3 segéderő személyében fennállása óta a legnagyobb létszámát érte el.

Az Intézet hagyományainak megfelelően egymást segítve, de az egyes ágazatokat felosztva, fokozott erőfeszítéssel igyekeztünk a madártani problémák tömegével megbirkózni. A madárvédelem minden problémája VERTSE ALBERT vállaira nehezedett. Mesterséges madártelepítési kísérleteit, főleg a széncinege kultúrterületek környéki költését megghiúsító veréb elhárítására összpontosította, a továbbiakban pedig a kis termetű kék- és barátcinegének legjobban megfelelő odútípus kialakításával ért el számottevő eredményeket. Működésének idejére esik az 59/1954/IX. 9./M.T. sz. madárvédelmi rendelet megjelenése és az 1961. évi 18. sz. törvényerejű rendelet végrehajtásáról intézkedő 12/1971 (IV. 1.) sz. kormányrendeletnek. „A vadon élő madarak védelme” cikkely kidolgozása. Intézetünk természetvédelmi tevékenysége mindinkább előtérbe került.

A Nemzetközi kapcsolatok újrafelvételét KEVE ANDRÁS intézte. Hatalmas levelezése nyomán megsemmisült intézetünk újjáépüléséhez a világ minden tájáról érkeztek a társintézetek, múzeumok, madártani társaságok és magán-személyek szakkönyvajándékai. Ma is csak megindult szavakkal tudunk köszönetet mondani a nemzetközi összefogás nemes megnyilvánulásáért. Újra bekapcsolódtunk a Nemzetközi Madárvédelmi Bizottság (the International Council for Bird Preservation — ICBP) és a Nemzetközi Vízivad Kutató Iroda (International Wildfowl Research Bureau — IWRB) munkájába. 1950 óta folyamatosan részt veszünk a vízivad-állományok szinkron megfigyelésében, a vadrécék és vadludak számlálásának statisztikáiról, hazánk minden jelentős vizes területéről a vonuló vízivad háborítatlanságát biztosító intézkedések állásáról és eredményeiről az ICBP konferenciáin adtunk számot.

1968-ban a Nemzetközi Madárvédelmi Bizottság hazánkban tartotta meg európai szakosztályának IX. konferenciáját (Balatonszemes, 1968. május 15 — 19.)

A Magyar Népköztársaság Kormánya nevében Dr. DIMÉNY IMRE mezőgazdasági és élelmezésügyi miniszter konferenciát megnyitó beszéde egyben nevezetes történeti dátum, itt jelentette be a *Hortobágyi Nemzeti Park* védetté nyilvánítását. Az 52 000 ha kiterjedésű területen a puszták sajátos tájjellegének megőrzése egyben állatéletük fenntartását is célozza. A vadászat hát-

térbe szorítása a vonuló vízimadarak tömegei számára végre megteremtette a nemzetközi elismerést kiváltó intézkedést, — a vonulási útvonal háborítatlan gyülekező- és pihenőhelyek magyarországi centrumát. Bár nem tartozik a Hortobágyi Nemzeti Parkhoz, mégis jelentős madárvédelmi terület a Tisza II. víztározó tiszafüredi 2500 ha-os felső szakasza, melynek vadréce-szaporító helykénti fenntartásával ugyancsak hozzájárulunk a vízivad-állomány életlehetőségeinek javításához. A pusztakócsi mocsarak 2800 ha-os, a tiszacsegei 700 ha-os ártéri füzesek és a Vajdalahos 115 ha-os erdeje, amelyek mind a Parkot övezik, a maguk 6100 ha-t meghaladó területeikkel a madár- és természetvédelmi törekvések eredményeit tükrözik.

Ha visszatekintünk a 80 év madárvédelmi törekvéseinek folyamatára, tényként kell megállapítani, hogy a kezdeti célkitűzés az ifjúság iskolai oktatásában is komoly nevelőértékű és szemléletalakító mozgalmá a két világháború gazdasági válságaiban elsorvadt. Kellő propaganda hiányában széles társadalmi rétegek madarak iránti érdeklődése mindinkább az egyes fajok és nem az egyetemes madárvilág felé fordult. A viszonyok változására érzékenyen reagáló madarak világszerte bekövetkező állománycsökkenése egyre több fajt a pusztulás határára sodort. Ezért mindinkább előtérbe került az Intézet természetvédelmi tevékenységének fokozása. A mezőgazdaság szocialista átszervezése új, fejlettebb agrotechnikája e tekintetben egészen új követelményeket állított elénk. Éles határt kell vonnunk a mezőgazdasági kultúrák és az emberi beavatkozás környezetváltoztató hatásaitól megóvandó, fenntartásra érdemes tájak közé. A tájatalakítás hatásainak ellensúlyozása, jobb esetben megelőzése a korszerű védelem fő feladata.

1961-ben megjelent a legmagasabb szintű jogszabály a természetvédelemről. Önálló főhatóságként életre hívták az Országos Természetvédelmi Hivatalt. A madárvédelmi kérdésekben már eddig is szoros kapcsolat még erősebbé vált. Minthogy a jogszabály felhatalmazása alapján a természetvédelmi területek többségének kezelését az állami erdőgazdaságokra bízták, a madártani védett területek és egyéb madárvédelmi kérdések megoldását a Madártani Intézet végezte. Természetesnek és jó megoldásnak tűnt az a gondolat, hogy a Madártani Intézet a bővülő munkakörű és fejlődő Országos Természetvédelmi Hivatal kötelékébe kerüljön.

Garas utcai „ideiglenes” helyiségeinkben 15 év alatt újabb könyvtári és múzeumi anyag gyűlt, melynek célszerű elhelyezése már csak egy végleges és rendeltetésének megfelelő épületben volt kívánatos. A főhatóságok közötti tárgyalások eredményeként a Földművelésügyi Minisztérium 55.943/1963 sz. rendeletével 1964. január 1-én a Madártani Intézet az Országos Természetvédelmi Hivatalhoz került.

Ismét a helyhiányt megoldó épület megszerzésének gondoljai tornyosultak elénk, de ebbe már új főhatóságunk hatékony segítségét érezve bizakodással fogtunk, hogy mielőbb végleges helyére költözhessen sok megpróbáltatást kiállt Intézetünk.

A szabadsághegyi romos JÓKAI-villa és a hozzátartozó park megszerzésével eldőlt a kínzó bizonytalanság. Hamarosan megkezdődött az építkezés is. 1968 márciusában megkezdtük a beköltözést, 1968. május 4-én az Országos Természetvédelmi Hivatal és a Madártani Intézet új székházát átadták rendeltetésének. A főépületben 6, a melléképületben 4 helyiségben láttunk munkához. Könyvtárunk az emeleti tanácsterembe került. KEVE ANDRÁS intézetünk tud. főmunkatársa igen nagy gonddal kezelte hosszú éveken át az

összegyűjtött 4800 szakkönyvet és az AQUILA cseréje révén érkező 443 féle külföldi madártani kiadvány évfolyamait.

Hazánk madárvilágát bemutató múzeumi gyűjteményünk a földszinti gyűjteményterembe került, az 1971-ben véglegesen kialakított elrendezésben jól szolgálja az ismeretterjesztés madártanra háruló követelményeit. A kiállított 284 fajával jól megközelíti a teljességet, 188 fészkelőket és a 96 vendégfajt 437 példányon tanulmányozhatja az érdeklődő. Ugyanitt került elhelyezésre a MÁTÉ LÁSZLÓ-féle tojásgyűjtemény, amelynek több mint 4000 darabja 334 faj fészekalját tartalmazza.

Az intézet hagyományainak megfelelően, önkéntes munkatársak bevonásával végeztük a madárjelöléseket. Hosszú ideig nagy nehézségekkel kellett megküzdeni, mivel gyűrűkészítő gépet is csak az önkéntes munkatársak segítségével tudtunk munkába állítani. A madárjelölésekben résztvevők száma állandóan bővült és volt olyan időszak, amikor elérte a 60 főt. Ennek köszönhető, hogy túlszárnyaltuk az intézet korábbi éveiben elért legmagasabb számot is. Az elmúlt húsz évben 172 ezer a jelölt madarak száma, míg 1908 és 1944 között 163 ezer volt 36 év alatt. Sok lelkes munkatárs nevét kellene megemlíteni, akik szabadidejükben hozzájárultak az eredményhez. Közülük is kiemelkedik CSÓKA LAJOS a BKV nyugdíjas munkása, aki húszéves működése során közel 30 ezer madarat jelölt, és a visszajelentésekből győződünk meg korrekt, pontos tevékenységéről. Ezúton is köszönetünket fejezzük ki önzetlen és igen eredményes munkásságáért.

A munkatársi gárda tevékenységének eredményeit az AQUILA-ban közreadott jelentésekben dolgoztuk fel.

A nemzetközi állományfelvételek – szinkron – megfigyeléseit 1950 óta folyamatosan végeztük és jelentéseinkkel az ICBP és IWRB feldolgozó központjainak munkájában részt vettünk.

Az intézet munkatársai ez időszakban is foglalkoztak madártáplálkozási vizsgálatokkal, bár mind nyilvánvalóbbá vált, hogy a mezőgazdaság szocialista átszervezésével alkalmazásra került új, fejlettebb agrotechnika e tekintetben egészen új követelményeket állított elénk.

Intézetünk természetvédelmi tevékenysége mindinkább előtérbe kerül, a madárvédelmi szempontból különös jelentőséggel bíró területek – Kis-Balaton, Velencei-tó, szegedi Fehér-tó, Sasér, Kardoskút, Pusztaszer – védelme és felügyelete reánk hárult. Itt kell megemlékeznünk kiváló néhai munkatársunkról: DR. BERETZK PÉTER orvosról, a biológiai tudományok kandidátusáról, aki a szegedi Fehér-tavi védterület létrehozója és haláláig gondviselő tudományos munkása volt.

Az Országos Természetvédelmi Hivatalra háruló rendkívül széles körű és egyre gyarapodó feladatok közül a madárvédelem hatékonyságának fokozását szolgáló tevékenységet a körzeti természetvédelmi felügyelői hálózat segíti. A természetvédelmi törvény végrehajtása a madárvédelem tekintetében is jótékonyan érezteti hatását.

A társadalom erőinek mozgósítása érdekében hívtuk életre a Magyar Madártani Egyesületet, amelynek tevékenységéhez sok reményt fűzünk, mert szakosztályai már a kezdeti lépéseknél is az érdeklődők nagy számával bizonyították az ilyen irányú társadalmi igényt.

A közelmúltban búcsúztattuk el nyugalomba vonuló munkatársainkat, DR. VERTSE ALBERTET, aki 25 éven át vezette az Intézetet, sok nehézséget átvidalva biztosította a mélypontról indulva a fejlődést. Nagy szakértelmére,

munkájára a Magyar Madártani Egyesület tb. elnökeként, intézeti munkatársként egyaránt számítunk. Dr. KEVE ANDRÁS a biológiai tudományok kandidátusa, neve négy évtized alatt összeforrt a magyar madártan ügyével. Rendszertani kutatásaival nagymértékben hozzájárult elsősorban a hazai varjúfélék megismeréséhez. Munkájára továbbra is számítunk.

A természet- és környezetvédelem világviszonylatban előtérbe kerülő problematikája a jövőben meghatározza azt a feladatkört, amit az ornitológusoknak el kell látniuk. Bízunk abban, hogy Intézetünk az elkövetkező években is a múlthoz hasonlóan megtalálja a megfelelő tevékenységi területet és szervesen be tud illeszkedni az Országos Természetvédelmi Hivatal fejlesztési programjába.